

JURČIČEV ZAVOD IN MULJAVA

Ko je Josip Jurčič v Novicah 1863 priobčil Spomine na deda, se je pod njimi podpisal s psevdonimom J. Zavojšček. Ta psevdonim je porabil tudi pri Uboštvu in bogastvu v SV 1865 in leto prej pri Prazni veri v KMD. Od kod to ime? Prijatelj je v svoji izdaji Jurčičevih Zbranih spisov (I, 495) ta psevdonim izvajal iz pisateljevega rojstnega kraja, zakaj po krstnem listu se je Jurčič rodil »im Dorfe Savod Haus Nr. 20«. Ta podatek je posnel Grafenauer v svoji izdaji Jurčičevih spisov, češ da se je »zval kraj v Muljavi, kjer je bila njegova rojstna hiša, Zavod ali Zavoje«. V SBL je Grafenauer zapisal, da je stala Jurčičeva rojstna hiša, pri Pajštbarju, v tistem delu vasi Muljave, ki se v krških cerkvenih matrikah še imenuje Zavod. Na SBL se sklicuje tudi urednik sedanje izdaje Jurčičevega Zbranega dela (I, 299 in II, 316). Zdaj se je v JiS (4. št.) pojavilo še ime Zavoje (169): v članku Jurčič romantik govori pisec, da je bil Jurčič doma »z Zavoja na Muljavi«. (Mogoče je to tiskovna napaka za Zavod.) Da se ne bi brez potrebe zasejala v Jurčičev življenjepis že ob rojstvu napaka, naj opozorim na članek, ki je ostal doslej neopažen tudi tistim, ki so se zadnji ukvarjali z Jurčičem Zavojščkom. Članek Kje je bil rojen Josip Jurčič je izšel nepodpisan v dnevniku Slovenec 24. 11. 1939. Pisec razpravlja o imenu Zavod in prinaša še nekaj drugih zanimivosti iz Jurčičevih otroških let, posebej pa odkriva njegove bajtarske korenine. Ker stari dnevnik ni vsakomur dostopen, naj posnamem glavne ugotovitve.

Jurčičev krstni list s Krke ima res zapisano, da se je pisatelj rodil na h. št. 20 vasi Zavod. Iz urbarjev stiškega samostana ter urbarjev župnišč na Krki in v Št. Vidu pa je razvidno, da je Muljava nastala iz dveh delov, iz dveh vasi ali naselij, iz Muljave in iz Zavoda. (Naglašen je prvi zlog.) Mejo med obema je delala prejšnja stara cesta, ki je šla tik Kocmanove hiše in za bivšo Gričarjevo. K Zavodu so prvotno spadale tri kmetije ali grunti, Kocmanova, Tokčeva in Bebrova. Največje posestvo na Zavodu je bilo Kocmanovo. Najstarejši znani lastniki tega grunta (v 16. stoletju) so se imenovali Zavod ali Zavodnik. »Vsi stari urbarji poznajo za te hiše samo ime Zavod in prav tako tudi krške matične knjige. Ime je dobila vasica od malega potoka, ki teče pod vasjo in je torej vas Zavod (za vodo). Na nasprotni strani je vas Potok.« Kocmanov grunt je imel še eno hišo, bajto za preužitkarje. Tej bajti so rekli Beistube. Tu se je razvila samostojna bajtarska družina, njen gospodar pa se je imenoval Bajštebar, Pavštbar in Pajžbar, ime, ki se je ohranilo do današnjih dni kot hišno ime na Jurčičevem domu. Vendar današnja Pajžbarjeva hiša, to je rojstna hiša pisatelja Jurčiča, ne stoji več na mestu, kjer je stala prvotna preužitkarska bajta, namreč tik zraven Kocmanove hiše. Pisatelj ded (po materini strani) Jankovič je namreč to bajto podrl in na vaški »gmajni« postavil novo, tisto, v kateri se je rodil Jurčič in ki stoji še danes. Med Kocmanovimi in Pajžbarjevimi so bili sorodniški stiki: Kocmanovi so bili Pajžbarjevim otrokom vedno krstni botri. Tudi Jožeta je držal pri krstu »stari Kocman« Miha Lampret, popisan kot stari Grahovec v romanu »Cvet in sad« in v »Tihotapcu« imenovan Golman. Ravno tako naj bi bil pisatelj v mladosti dobil pobudo za postavbo »lesenonogega pivca« v »Tihotapcu« (ZD II, 67) in žagarja Šepca z eno nogo »od kolena navzdol leseno« (ZD VI, 191) v romanu »Cvet in sad«. »Lesenonogi pivec (pa) je bil neločljiv prijatelj starega Kocmana mlinar in kovač Smrekar, po domače Breznik iz Brezja pod Muljavo.« Podatek dopolnjuje Prijateljve (citirane v ZD VI, opomba k str. 191). Šepca je pisatelj v revščini svojih otroških let dobro poznal. »Ko so nastopile (na pisateljevem domu poleg drugih gmočnih težav še) slabe letine, je oče pokojnega Jurčiča prosil ‚lesenonogega mlinarja‘ Breznika, naj mu pomelje na črni kamen ajdove otrobe, ‚luskovce‘ imenovane, da bo imel za kruh za svojo družino.«

Ko so dajali vasem hišne številke, so manjša naselja združevali z večjimi in tako je tudi Zavod dobil skupne številke z Muljavo. Krški župniki

pa so še sto let poznali samo Zavod. Tako je tam tudi Jurčičev rojstni kraj zapisan kot Zavod h. št. 20, medtem ko se je uradno imenoval pravzaprav Muljava h. št. 20. Člankar popravlja zapisek v krstnih knjigah, da je pisatelj oče imel tretjino zemlje (SBL pravi, da četrtno), zakaj Pajžbarjeva bajta ni imela nobenih desetinskih dajatev in ne tlake, dajala je samo nekaj bere krškim kaplanom. Jožetov oče je »ljudi klical na tlako in napovedoval desetino za gospodstvo tedaj razpuščenega samostana v Stični. Imel je tudi majhno krčmo, v kateri je Jože Jurčič občudoval muljavske originale. Po-sestva pa ni imel razen nekaj njiv. Zato je bila za časa pisatelja Jurčiča pri Pajžbarjevi hiši velika revščina.«

Člankar seveda ne navaja podrobneje svojih virov, niti pismenih niti ustnih. Vredno in potrebno bi bilo dokumentarično preveriti Jurčičev rod po materini strani na Muljavi ter poreklo po moški strani iz Jablanice pri (dolenjski) Kostanjevici. Prvo bi pokazalo njegove kočarske kmečke korenine, drugo pa razjasnilo vprašanje njegovega mogoče daljnega hrvaškega rodu. Ravno tako bi bilo treba preveriti gornje podatke, kolikor se tičejo muljavske domačije. Zdi se, da gre navedenemu člankarju precej vere, ker se sklicuje pri svojih informacijah na Jožetovo sestro, poročeno pri Gričarju na Muljavi: podatke o družini da mu »je pripovedovala sestra Jurčičeva, stara Gričarica, ki je bila štiri leta starejša kot brat Jože«.

Viktor Smolej

KJE JE PRAVŠNJE MESTO ROJSTNEMU IMENU

V zakonu o osebnih imenih sicer res ni izrecno določbe, kam se stavi rojstno ime, pred priimek ali zanj, vendar že osem let trajajoča praksa potrjuje mnenje, da je jugoslovanski zakonodajalec molče pustil državljanom popolno svobodo. Le v zakonu o državnih matičnih knjigah je zapovedano, da je treba v matice vpisovati najprej priimek in šele za njim rojstno ime. Kadar gre za rabe osebnega imena sicer v javnem in zasebnem življenju, pa ta izjemni predpis ne velja. Ker se potemtakem piše osebno ime na dva načina, naj odloči slovniška skladnja, kam se rojstno ime pravilneje stavi.

Kulturna zgodovina nam pravi, da so Slovenci od začetka, ko je nastal priimek, ves čas pisali ta novi del svojega osebnega imena tako, da so ga stavili za svoje rojstno ime. Takšno je bilo pisanje osebnega imena ne samo v dobi, ko so Slovencem zapovedovali tujci, temveč še več ko deset let, ko je že bila prejšnja Jugoslavija. V vsem tem času se je rojstno ime pisalo za priimkom le v primerih, kadar je bilo treba sestaviti kak alfabetičen seznam osebnih imen. Ta raba se je ujemala s sintaktično rabo velike večine evropskih narodov. Tudi vsi slovanski narodi postavljajo rojstna imena pred priimke. Od kod torej pri Slovencih in deloma tudi pri Hrvatih preobrnjeno zaporedje? Od kod ta »Novak Janez« namesto »Janez Novak«?

Najprej moramo ugotoviti, da Srbi pri sestavljanju azbučnih seznamov po osebnih imenih niso navajali oseb po njihovih priimkih, kakor je bila navada drugod v Evropi, temveč po rojstnih imenih. Njihovi seznamu so se začeli z rojstnimi imeni Avram, Aleksa, Aleksandar, Alimpije, Ana, Andrija itd. Potem so sledila rojstna imena z začetno črko B in tako dalje do zadnje azbučne črke Š. Ta navada je bila v vsem javnem in zasebnem življenju, zlasti še v šolah, uradih, vojnih enotah in društvih. Ob prvem kongresu jugoslovanskih pravnikov v Beogradu leta 1925 se je pokazalo (tudi spiski udeležencev kongresa so bili vsi sestavljeni po azbučnem redu rojstnih imen), da imajo Srbi tako sestavljanje osebnih spiskov za zelo dragocen dokaz svoje kulturne posebnosti. Morda je prav spomin na tako pisanje razlog, zakaj Srbi niti danes ne pišejo rojstnega imena za priimkom.

O stvari so jeli razpravljati leta 1929, najprej v posebni komisiji, sestavljeni v Beogradu zaradi izdelave osnutkov novih zakonov, nato pa še v takratnem vrhovnem zakonodajnem svetu in zakonodajni korporaciji, ko je prišlo na vrsto poenotenje jugoslovanskega imenskega prava. Že kar na začetku posvetovanja v komisiji je bilo soglasno izraženo mnenje, da se mora srbsko azbukovanje osebnih imen po rojstnih imenih korenito odpraviti, ker bi bila izenačenje imenskega prava nemogoče, če bi Srbi vztrajali pri svojem